

УДК 5634\616-002.5:616.98:578.828
DOI 10.11603/me.2414-5998.2017.4.8294

Н. С. Колісник, Н. А. Марченко, Д. В. Чабаненко, О. І. Стадник, В. А. Фрейвальд
ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України”, м. Дніпро

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА КАФЕДРІ ФТИЗИАТРІЇ ДЗ “ДНІПРОПЕТРОВСЬКА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ МОЗ УКРАЇНИ”

N. S. Kolisnyk, N. A. Marchenko, D. V. Chabanenko, A. I. Stadnik, V. A. Freyvald
Dnipropetrovsk Medical Academy

ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS AT THE DEPARTMENT OF PHTHISIOLOGY OF THE STATE ESTABLISHMENT “DNIPROPETROVSK MEDICAL ACADEMY OF MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE”

Мета роботи – проаналізувати методи та засоби навчання, направлені на поліпшення викладання предмета “Фтизіатрія”, які застосовуються на кафедрі фтизіатрії ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України”.

Основна частина. В умовах несприятливої епідемічної ситуації та надання переваг амбулаторним моделям лікування хворих на туберкульоз в Україні виникає необхідність вдосконалювати викладання навчального матеріалу студентам-медикам на кафедрах вищих навчальних закладів.

Типовий навчальний план і навчальні програми виділяють обмежену кількість годин для оволодіння дисципліною “Фтизіатрія”, віддаючи перевагу самостійній аудиторній та позааудиторній роботі студентів. Тому викладачі кафедри фтизіатрії ДЗ “Дніпропетровська медична академія МОЗ України” проводять постійний пошук сучасних методів викладання дисципліни, які сприятимуть покращенню засвоєння теоретичного і практичного матеріалу. Під час практичних занять застосовуються інтерактивні методики у вигляді рольових ігор, дискусій, роботи в групах, та допоміжний матеріал, який заохочував студентів до вивчення дисципліни. Студенти із задоволенням беруть участь в обговоренні різних ситуаційних задач, що дозволяє поглибити їх клінічне мислення та оцінити засвоєний теоретичний матеріал. Для індивідуальної роботи розроблені практикуми з самостійної роботи для студентів 4 курсу, які включають клінічні задачі з рентгенограмами, тести різного ступеня складності, задачі, малюнки та кросворди. Завдання вимагають від студента пошуку відповідей у додатковій літературі, таким чином покращуючи знання з предмета.

Висновок. Підвищення зацікавлення студентів-медиків у вивченні дисципліни “Фтизіатрія” поліпшить якість надання медичної допомоги пацієнтам у майбутньому.

Ключові слова: туберкульоз; фтизіатрія; навчальний процес; самостійна робота.

The aim of the work – to analyze the methods and ways of training to improve teaching Phthisiology, which applied at the Department of Tuberculosis of State Establishment “Dnipropetrovsk Medical Academy of Ministry of Health of Ukraine”.

The main body. In the conditions of an unfavorable epidemic situation and providing advantages to outpatient models of treatment of tuberculosis patients in Ukraine, there is a need to improve the teaching of the material of Phthisiology discipline to medical students at the departments of higher educational institutions.

Typical educational plans and academic programs allocate a limited number of hours for mastering the discipline, so the teachers of the Department of Phthisiology of the State Establishment “Dnipropetrovsk Medical Academy of Ministry of Health of Ukraine” have improved the approaches and methods of teaching tuberculosis giving preference to independent classroom and extra-curricular work for students. Therefore, teachers of the Department of Phthisiology of Dnipropetrovsk Medical Academy conduct a constant search for modern methods of teaching discipline, which will contribute to improving the learning of theoretical and practical material. During practical classes, interactive techniques are used in the form of role-plays, discussions, group work, and auxiliary material that encourages students to study discipline. Students are pleased to participate in the discussion of various situational tasks, which allow them deepening their clinical thinking and evaluate the learned theoretical material. Self-study workshops for 4-year students have been developed for individual work, which include clinical problems with X-rays, tests of varied degrees of difficulty, tasks, drawings and crossword puzzles. Tasks require the student to find answers in additional literature, that improving the knowledge of the subject.

Conclusion. Increasing the interest of medical students to the study of the Phthisiology discipline will improve the quality of medical care for patients in the future.

Key words: tuberculosis; Phthisiology; educational process; individual work.

© Н. С. Колісник, Н. А. Марченко, Д. В. Чабаненко та ін.

Вступ. Серед країн східної частини Європейського регіону Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) Україна відноситься до країн з найбільшим тягарем туберкульозу [1]. Незважаючи на позитивну динаміку основних епідеміологічних показників з туберкульозу в нашій країні [2], загальна кількість хворих значно більша, ніж у решті більш благополучних регіонів. Особливо напруженою залишається ситуація з туберкульозом із наявністю резистентності збудника до протитуберкульозних препаратів та комбінованої інфекції туберкульоз/ВІЛ [3].

Мета роботи. У сучасних умовах реформування медицини перевага надається амбулаторним моделям лікування туберкульозу в закладах первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД). Тому виникла необхідність змінити ставлення у студентів-медиків до проблем, якими десятиліттями займалися тільки спеціалісти-фтизіатри [4, 5]. Розуміння того, що поліпшення якості надання медичної допомоги неможливе без покращення підходів до викладання на кафедрах вищих навчальних закладів, викликає потребу вдосконалювати методи навчання студентів.

Основна частина. Згідно з існуючими робочими програмами та навчальними планами, на викладання предмета "Фтизіатрія" студентам 4 курсу медичних факультетів виділяється 90 годин: на практичні заняття відводиться 34 години (37%), на викладання лекційного матеріалу – 6 годин (7%), 50 годин (57%) – на самостійну роботу студентів. Все це дозволяє в досить стислій формі [6] охопити всі загальні розділи – епідеміологію, імунологію, виявлення, діагностику, профілактику та лікування туберкульозу – і спеціальну частину – клінічні форми. Збільшення значення індивідуальної роботи потребує інтенсифікації викладання навчального матеріалу викладачами кафедри та виникає необхідність контролю самостійної роботи студентів.

Самостійна робота є необхідною складовою у формуванні професійного рівня лікаря [7]. Студенти вищих навчальних закладів повинні не тільки отримувати знання з дисциплін програми, а й оволодіти вмінням та навичками використовувати ці знання, а також вміти самостійно здобувати наукові відомості [8].

З метою поліпшення підготовки майбутніх спеціалістів, більш поглибленого вивчення матеріалу з фтизіатрії та вдосконалення клінічного мислення студентів колективом кафедри розроблений практикум з самостійної роботи, який включає тести, задачі та клінічні випадки з демонстрацією рентгенограм, а також малюнки, кросворди. У даному збірнику практичних завдань у цікавій формі на-

ведені основні питання з діагностики, профілактики та лікування туберкульозу, які вимагають від студента пошуку відповідей у додатковій рекомендованій літературі, аналізу та розв'язання завдань, наближених до тих, які будуть зустрічатися у майбутній клінічній практиці. До кожного практичного заняття студент заповнює розділ практикуму з відповідної теми. Викладач починає заняття з перевірки відповідей на питання, аналізує помилки та обговорює їх зі студентами.

Самостійна аудиторна підготовка включає описання рентгенограм, інтерпретацію даних лабораторних досліджень, складання схем лікування хворого на туберкульоз, розбір ситуаційних завдань. Для кращого запам'ятовування клінічних форм туберкульозу співробітниками кафедри був створений стенд з рентгенсеміотики захворювань легень, на якому наведені основні рентгенологічні синдроми, які зустрічаються у фтизіатрії та пульмонології. На практичних заняттях, присвячених темам клінічних форм первинного та вторинного туберкульозу, студенти разом із викладачами детально вивчають патологічні зміни на рентгенограмах та визначають відповідну клінічну форму туберкульозу.

Для студентів 6 курсу, згідно з нормативною документацією, для вивчення предмета "Фтизіатрія" виділяється 30 годин: 14 годин (47%) – на практичні заняття, 4 години (13%) – на лекційні та 12 годин (40%) – на самостійну роботу. Наголос для майбутніх спеціалістів на останньому курсі навчання робиться на хіміорезистентному туберкульозі, особливо з мультирезистентністю та розширеною резистентністю, та на веденні хворих з коінфекцією туберкульоз/ВІЛ, тобто на найбільш важливих питаннях сучасної фтизіатрії. На практичних заняттях викладачі проводять виховні бесіди про поняття і профілактику стигми та дискримінації по відношенню до хворих з такими соціально небезпечними захворюваннями, як туберкульоз та ВІЛ. Також студентам пропонується скласти схеми лікування туберкульозу з урахуванням профілю резистентності МБТ до протитуберкульозних препаратів.

Сучасний навчально-виховний процес потребує впровадження інтерактивних методів навчання, серед яких особливе місце займають ігрові технології. Ця форма інтерактивного навчання дозволяє трансформувати отримані на заняттях знання у вміння та навички, що є основою професійної діяльності.

Колективом кафедри фтизіатрії ДЗ "ДМА" розроблено навчально-методичну дидактичну гру "Захоплююча фтизіатрія", яка призначена для закріплення теоретичного матеріалу з дисципліни

“Фтизіатрія” для студентів IV та VI курсів медичного факультету і включає питання Робочої програми з фтизіатрії для студентів медичних вузів за темами “Етіологія та патогенез”, “Клініка”, “Діагностика”, “Лікування”. Дану гру використовують під час проведення практичних і семінарських занять, особливо на останньому занятті, для систематизації та узагальнення вивченого матеріалу. Оскільки за технологією гра передбачає не тільки навчаючий процес, але й несе розважальний характер, використання подібних інтерактивних ігор сприяє більш легкому і кращому закріпленню отриманих знань в умовах насиченої теми програми з дисципліни.

Для можливості вислухати кожного студента, оцінки засвоєння отриманих знань та їх корекції на заняттях викладачі організують рольові ігри, роботу в групах, дискусії. Інтерактивні методики дозволяють кожному студенту брати активну участь в обговорюванні предмета, підвищують зацікавленість дисципліною, покращують запам'ятовування.

Дисципліна “Фтизіатрія” студентам 4 курсу стоматологічного факультету викладається з розрахунку 60 годин: 30 годин (50 %) – практичні та семінарські заняття, 10 годин (17 %) – лекційні заняття та 20 годин (33 %) відводиться для самостійної роботи. Враховуючи потребу даних фахівців, лекторами кафедри розроблена презентація з туберкульозу щелепно-лицевої області з демонстрацією клінічних випадків, яка вільно надається студентам на електронних носіях.

Важливу роль для сучасного викладання предмета відіграє знання англійської мови [9]. На кафедрі здійснюється викладання студентам із країн Азії, Африки, країн Близького Сходу. Для англомовних студентів медичного та стоматологічного факультетів використовуються навчальні відеофільми з кожної теми, розроблені допоміжні методичні ре-

комендації, а також переведений практикум для самостійної роботи студентів на англійську мову.

Значуще місце при підготовці до занять займає сайт кафедри, на якому розміщені теми практичних, лекційних та семінарських занять, методичні рекомендації для студентів 4 та 6 курсів медичних факультетів і 4 курсу стоматологічного факультету українською, російською та англійською мовами. Також на сайті розміщена інформація про майбутні події та оголошення, приклади задач практично-орієнтованого державного іспиту. Згідно з існуючими вимогами, на сторінці кафедри розміщені тести з бази ліцензійного іспиту “Крок-2”, які містять завдання з фтизіатрії і пульмонології.

Практичні заняття починаються з контролю підготовки студентів шляхом тестування. Для цього використовуються тести першого та другого рівнів складності з власної бази кафедри, яка налічує близько 2000 завдань. Кожен рік база доповнюється новими тестами. Тестування спрощує оцінювання початкового рівня знань студентів. Аналізуючи припущені помилки, викладач корегує план практичного заняття, більш детально висвітлює питання, які майбутні лікарі зрозуміли неправильно при самостійній підготовці до предмета.

Читання лекційного матеріалу здійснюють завідувач та доцент кафедри. Лектори надають інформацію з ведення туберкульозу не тільки згідно з національними наказами, а й з урахуванням світових досягнень і стандартизованих протоколів (відповідно до вимог ВООЗ) сучасної діагностики, профілактики та лікування туберкульозу [10]. Якщо студент не відвідував лекції, він повинен підготувати реферат за відповідною темою та відповісти на питання лектора.

Висновок. Постійне вдосконалення процесу викладання на кафедрі фтизіатрії ДЗ “ДМА” дозволяє покращувати знання майбутніх спеціалістів з предмета “Фтизіатрія”.

Список літератури

1. WHO Global tuberculosis report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/tb/publications/global_report/en/.

2. Характеристика захворюваності населення на туберкульоз / Н. М. Нізова, І. В. Кузін, Я. С. Терлеєва, А. М. Щербинська // Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік / за ред. В. В. Шафранського ; МОЗ України, ДУ “УІСД МОЗ України”. – К., 2016. – С. 108–113.

3. Фтизіатрія : нац. підруч. / [В. І. Петренко, Л. Д. Тодоріко, Л. А. Гришук та ін.] ; за ред. В. І. Петренка. – К. : ВСВ “Медицина”, 2015. – 472 с.

4. Аленин П. К. Статус фтизіатрії як спеціалізації в представленнях студентів-медиків / П. К. Аленин, Е. А. Андриянова, Н. А. Клоктунова // Saratov Journal of Medical Scientific Research. – 2015. – Vol. 11, № 3. – С. 349–353.

5. Рівень інформованості та ставлення студентів медичних вузів до туберкульозу в сучасних умовах / Н. С. Колісник [та ін.] // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації : матеріали II Всеукр. наук. конф., Дніпро, 28–29 жовтня 2016 р. Частина I / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро : Роял Принт, 2016. – С. 214–217.

6. Пухальська Н. С. Проблеми викладання туберкульозу у вищих навчальних медичних закладах / Н. С. Пу-

хальська // Запорозький медичний журнал. – 2009. – Т. 11, № 4. – С. 142–144.

7. Мерецький В. М. Роль самостійної роботи студентів в організації навчального процесу / В. М. Мерецький // Медична освіта. – 2015. – № 3. – С. 113–115.

8. Ходжаян А. Б. Особенности организации эффективной самообразовательной деятельности студентов в медицинском вузе / А. Б. Ходжаян, Н. В. Агранович // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 11. – С. 149–153.

9. Колісник Н. С. Особливості викладання проблем туберкульозу іноземним студентам на кафедрі фтизіа-

трії Дніпропетровської медичної академії / Н. С. Колісник, Н. А. Марченко, В. А. Фрейвальд // Актуальні проблеми розвитку освіти і науки в умовах глобалізації: матеріали II Всеукр. наук. конф., Дніпро, 28–29 жовтня 2016 р. Частина II / наук. ред. О. Ю. Висоцький. – Дніпро: Роял Принт, 2016. – С. 190–192.

10. Поєднання вітчизняних та світових стандартів діагностики і лікування туберкульозу – це невід’ємна складова сучасної фтизіатрії як в практичній медицині, так і в навчальному процесі / А. К. Ворودیухіна [та ін.] // Світ медицини та біології. – 2013. – № 1. – С. 181–182.

References

1. WHO Global tuberculosis report 2016. (n.d.). <http://www.who.int/en/> Retrieved from: http://www.who.int/tb/publications/global_report/en/

2. Nizova, N.M., Kuzin, I.V., Terleieva, Ya.S., & Shcherbynska, A.M. (2016). Kharakterystyka zakhvoriuvanosti naseleння na tuberkuloz [Characteristics of the incidence of tuberculosis]. Shafranskiy V.V. (Ed.). *Shchorichna dopovid pro stan zdorovia naseleння, sanitarno-epidemichnu sytuatsiiu ta rezultaty diialnosti systemy okhorony zdorovia Ukrainy. 2015 rik. – Annual report on the health status of the population, sanitary and epidemiological situation and the results of the health care system of Ukraine. 2015 year.* (pp.108-113). Kyiv: DU “UISD MOZ Ukrainy” [in Ukrainian].

3. Petrenko, V.I., Todoriko, L.D., Hryshchuk L.A., Asmolov, O.K., Boiko, M.H., Duzhyi, I.D., Liepshyna, S.M. .... Dzhovanni-Batista Mihliori. (2015). *Ftyziatriia [Phthiology]*. Kyiv: VSV “Medytsyna” [in Ukrainian].

4. Alenin, P.K. (2015). Status ftyziatrii kak spetsializatsii v predstavleniyakh studentov-medikov [The status of Phthiology as a specialization in the representations of medical students]. *Saratov Journal of Medical Scientific Research*, 11 (3), 349-353 [in Russian].

5. Kolisnyk, N.S., Freivald, V.A., Marchenko, N.A., Chabanenko, D.V., & Stadnik, O.I. (2016). Riven informovanosti ta stavlenia studentiv medychnykh vuziv do tuberkulozu v suchasnykh umovakh [Level of awareness and attitude of students of medical universities to tuberculosis in modern conditions]. O.Yu. Vysotskyi (Ed.). *Aktualni problemy rozvytku osvity i nauky v umovakh hlobalizatsii – Actual Problems of Development of Education and Science in the Conditions of Globalization: Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, (pp. 214-217). Dnipro: Royal Prynt [in Ukrainian].

6. Pukhalska, N.S. (2009). Problemy vykladannia tuberkulozu u vyshchykh navchalnykh medychnykh

zakladakh [Problems of teaching tuberculosis in higher educational institutions]. *Zaporozhskyy medytsynskyy zhurnal – Zaporozhye Medical Journal*, 11 (4), 142-144 [in Ukrainian].

7. Meretskyi, V.M. (2015). Rol samostiinoi roboty studentiv v orhanizatsii navchalnoho protsesu [The role of individual work of students in the organization of the educational process]. *Medychna Osvita – Medical Education*, 3, 113-115 [in Ukrainian].

8. Khodzhayan, A.B., & Agranovich, A.B. (2011). Osobennosti organizatsii effektivnoy samoobrazovatelnoy deyatelnosti studentov v meditsynskom vuze [Features of the organization of effective self-educational activity of students in a medical school]. *Fundamentalnye issledovaniya – Fundamental Research*, (11), 149-153 [in Russian].

9. Kolisnyk, N.S., Marchenko, N.A., & Freivald, V.A. (2016). Osoblyvosti vykladannia problem tuberkulozu inozemnym studentam na kafedri ftyziatrii Dnipropetrovskoi medychnoi akademii [Features of teaching tuberculosis problems to foreign students at the Department of Phthiology in Dnipropetrovsk Medical Academy]. O.Yu. Vysotskyi (Ed.). *Aktualni problemy rozvytku osvity i nauky v umovakh hlobalizatsii – Actual Problems of Development of Education and Science in the Conditions of Globalization: Proceedings of the International Scientific Conference*, 2. (pp. 190-192). Dnipro: Royal Prynt [in Ukrainian].

10. Vorodiukhina, A.K., Boiko, M.H., Yareshko, A.H., Kulish, M.V., Bondarenko, V.H., & Bezruchko, D.V. (2013). Poiednannia vitchyznianskykh ta svitovykh standartiv diahnozyky i likuvannia tuberkulozu – tse nevidiemna skladova sushasnoi ftyziatrii yak v praktychnii medytsyni, tak i v navchalnomu protsesi [The combination of domestic and world standards for the diagnosis and treatment of tuberculosis is an integral part of modern phthiology, both in practical medicine and in the educational process]. *Svit medytsyny ta biolohii – World of Medicine and Biology*, 1, 181-182 [in Ukrainian].

Отримано 11.09.17

Електронна адреса для листування: marchenko.n.dn@gmail.com